

पाठ १७

आउनुहोस्, डिजाइन गरौं

मञ्चीय तकनीक १

रङ रचनाको संसारमा,
रूप सज्जा बन्छ एउटा कथा,
खुल्छन् भावनाहरूको गुच्छा
जब छुन्छ अनुहार मा रङहरूको कलम ।

पोशाकको चित्रपट
मा उभरिरहन्छन् निरन्तर नयाँ पात्रहरू
मेल र विरोधाभासको नियमले सँगालिन्छ
अनौठो, अकल्पनीय, रङ-रचनाको संसार ।

प्रस्तुत अवधारणाहरू

- मेकअप र पहिरन डिजाइन
- चरण
- स्क्रिप्ट लेखन

दृश्य ३ : रंगमंच प्रस्तुति

कुनै एक सफल प्रस्तुतिमा, हामी देख्छौं कि अभिनेता अभिनय गर्छ र प्रशंसा पाउँछ । तर उसको लागि धेरै अन्य सम्बन्धित कला विभागहरूको प्रयास र काम पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्छन्, ताकि उसको अभिनय दर्शकहरूलाई पूर्ण रूपमा प्रभावित गर्न सकोस् । हामी यहाँ ती आधारभूत कलाहरूलाई बुझ्छौं—

0680CH17

• मेकअप

- वस्त्र-विन्यास
- मंच-विन्यास

तपाईंको अनुहार पहिलो कुरा हो जुन मानिसहरूले तपाईंको बारेमा ध्यान दिन्छन् । त्यसैले, एक अभिनेताको लागि, मञ्चमा विश्वस्त देखिनको लागि, पहिलो कुरा विचार गर्नु पर्दछ जुन रूप सज्जा हो ।

रूप-सज्जा

के तपाईंले कलाकारहरूको अनुहारमा रङहरू देख्नुभएको छ? कोही राम्रो देखिन्छन्, कोही डरलाग्दो देखिन्छन् त कोही हाँसलाग्दो देखिन्छन् । रूप-सज्जाले यस्तो गर्न सक्छ! यो सबै नाटक प्रदर्शनमा उनीहरूले खेल्ने भूमिका अनुसार योजनाबद्ध छ जुन उनीहरू एक भाग हुन् । मञ्चमा प्रदर्शन गर्ने सबैले रूप-सज्जा गर्न आवश्यक छ-मापी, लिंग, उमेर, समुदाय, आदि को बावजूद ।

रूप-सज्जा कोठा, जसलाई ग्रीन कोठा पनि भनिन्छ, उज्ज्वल, राम्रो रोशनी र हावादार हुनुपर्छ।

यदि तपाईं सोध्नुहुन्छ भने, तर किन? रूप-सज्जा किन आवश्यक छ? हामी आफ्नो दैनिक जीवनमा रूप-सज्जा गर्दौं। मञ्चको लागि यो किन आवश्यक छ?

यहाँ तपाईंको जवाफ छ -

1. **दृश्यता र प्रक्षेपण:** रूप-सज्जाले अनुहारसँग सम्बन्धित विशेषताहरूलाई बढाउँछ, जसले भाव र अभिव्यक्तिहरूलाई दर्शकहरूबाट टाढा भए पनि स्पष्ट रूपमा देखाउँछ।
2. **पात्र रूपान्तरण:** कलाकारलाई कुनै विशेष पात्रमा परिवर्तन गर्न रूप-सज्जा एक शक्तिशाली उपकरण हो। यसले कलाकारलाई बुढो, जवान वा पात्रको आवश्यकता अनुसार परिवर्तन गर्न सक्षम बनाउँछ, जसले अभिनयलाई अझ वास्तविक र प्रभावकारी बनाउँछ।
3. **अनुहारको भाव को उन्नति:** रूप-सज्जाले आँखाको हाउभाउ र मुखका प्रमुख भागहरूलाई प्रस्ट देखिन मद्दत गर्छ, जसले दर्शकहरूलाई साना विवरणहरू पनि बुझ्न सजिलो बनाउँछ।
4. **मञ्च प्रकाशसँगको समायोजन:** मञ्चमा प्रयोग हुने उज्यालोले छालाको प्राकृतिक रंगलाई बदल्न सक्छ। यस कारण रूप-सज्जा प्रयोग गरी सन्तुलन कायम गरिन्छ, जसले गर्दा मञ्च प्रकाशमा कलाकारहरू फिका वा अत्यधिक गाढा देखिने

अवस्थाबाट जोगिन्छन्।

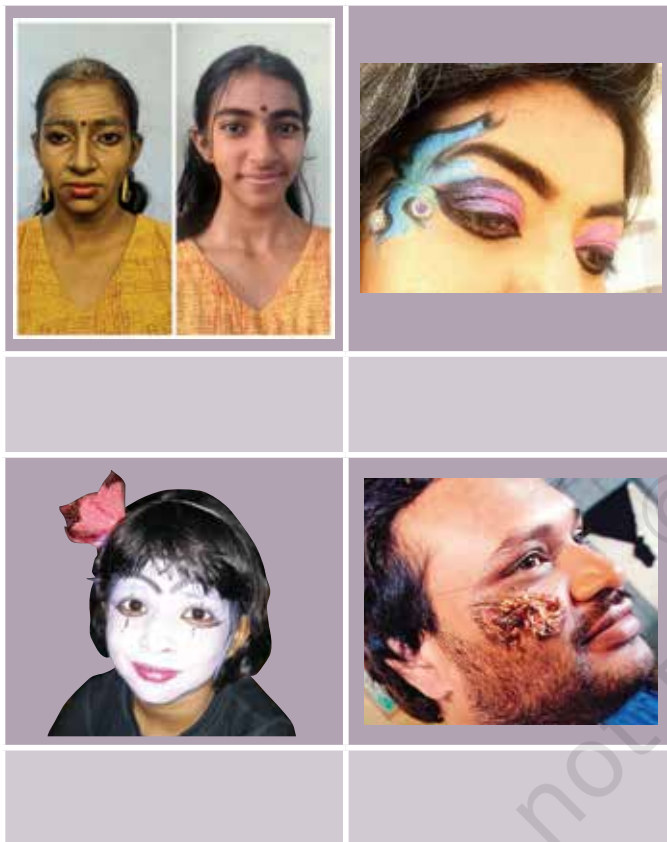
5. **ऐतिहासिक र नाट्य शैलीहरू:** मञ्च नाटक वा शैलीअनुसार, पात्रलाई सही रूपमा प्रस्तुत गर्नका लागि पनि रूप-सज्जा प्रयोग गरिन्छ। यसले कलाकारलाई कुनै ऐतिहासिक कालखण्ड, संस्कृति वा कल्पनाको संसारमा आफूलाई फिट गराउन मद्दत गर्छ।

संक्षेपमा, मञ्च कलाकारहरूको लागि रूप-सज्जा केवल 'राम्रो देखिने' वा सौन्दर्य शास्त्रको बारेमा मात्र होइन। यो एक व्यावहारिक र कलात्मक रूपमा छ आवश्यक छ, किनकि यसले नाटकीय प्रदर्शनको सफलतामा महत्त्वपूर्ण योगदान पुर्याउँछ। यसले अभिनेताहरूलाई दर्शकहरूसँग प्रभावकारी रूपमा संवाद गर्न सक्षम बनाउँदछ, पात्रहरूको उनीहरूको चित्रण बढाउँछ र उत्पादनको समग्र दृश्य प्रभावमा योगदान पुर्याउँछ।

नाटक र भूमिकाका आधारमा विभिन्न प्रकारका रूप-सज्जा हुन्छन्।

- **साधारण रूप-सज्जा :** सरल र आधारभूत विशेषताहरूलाई रेखांकित गर्ने।
- **पात्र रूप-सज्जा:** उमेर, पेशा, व्यक्तित्व र परिस्थितिको आधारमा पात्रलाई रूपान्तरण गर्ने।
- **विशेष प्रभाव:** घाउ, चोट, डाबर वा सींग जस्ता अतिरिक्त विशेषताहरू सिर्जना गर्ने।

माथिको विवरणमा आधारित रूप-सज्जाको प्रकारको पहिचान गर्नुहोस् र लेख्नुहोस् ।

- काल्पनिक वा अमूर्त रूप-सज्जा : असामान्य रङहरूको साथ अद्वितीय, अपरिचित पात्रहरूको सिर्जना गर्दै ।

• माइम वा ढाँचा रूप-सज्जा : एक बोल्ड, आकर्षक अनुहार जुन सामान्यतया तटस्थ हुन्छ ।

मानिसहरूको ध्यान सर्वप्रथम अनुहारतर्फ जान्छ । त्यसपछि वस्त्र, पोशाक वा लुगाहरूले ध्यान आकर्षित गर्छन् । नाटकमा कुनै पनि व्यक्तिको चरित्र उसले लगाउने लुगाहरूबाट निर्धारित हुन्छ । त्यसैले मञ्चमा अभिनय गर्ने पात्रहरूका लागि यो निश्चित रूपमा धेरै नै महत्त्वपूर्ण तत्व हो ।

वस्त्र-विन्यास - विभिन्न अवसरमा विभिन्न प्रकारका लुगा लगाउँछौं । तपाईंले

घरमा लगाउने लुगाहरू स्कूलको पोशाकभन्दा फरक हुन्छ । त्यसैगरी, गाउँको चाडवाडमा मन्दिरमा लगाउने लुगा र रातको समयमा लगाउने लुगा फरक हुन्छ । हो है ?

त्यस्तै, एक अभिनेताले फरक-फरक पात्रलाई चित्रित गर्न फरक-फरक लुगा लगाउँछन् । यसले दर्शकलाई पात्रलाई चित्र र जोडिन मद्दत गर्दछ ।

यहाँ प्रश्न हुन सक्छ, जब हामीसँग छनौट गर्नका लागि धेरै लुगा र विकल्पहरू उपलब्ध हुन्छन्, कसरी कुनै पात्रका लागि के उपयुक्त हुन्छ भनेर कसैले निर्धारण गर्न सक्छ? यसलाई केही बुँदाहरूको माध्यमबाट बुझ्न सकिन्छ - लुगाहरूलाई निम्न श्रेणीहरूअनुसार वर्गीकृत गरिएको छ:

- लिंग विशेष : महिला र पुरुषका लागि लुगा फरक-फरक हुन्छ ।
- पात्रको उमेर: मानिसहरू फरक-फरक उमेरका मानिसहरू फरक-फरक लुगा लगाउँछन् ।
- नाटकको समय रेखा : कुनै पनि संस्कृतिको प्रवृत्ति वा पहिरन समय परिवर्तनसँगै विकसित र परिवर्तित हुँदै जान्छ(महाराजा शिवाजीको समयमा जिन्स र पाइन्ट को अस्तित्व थिएन ।
- कथाको भौगोलिक स्थान : संस्कृति र देशहरूमा

भिन्नता। (कर्नाटकको परम्परागत पहिरन बङ्गालभन्दा फरक छ)।

- **पालको व्यवसाय:** एउटा पुलिस, एउटा वकील र एउटा डाक्टर।
- **पालको विशेषताहरू:** एउटा व्यक्ति जो सधैं फोहोर लुगा लगाउने र अर्को व्यक्ति सधैं सफा लुगा लगाउने।

यस सबै तत्वहरूलाई वेशभूषामा कसरी समावेश गरिन्छ? निम्नलाई सही तरिकाले प्रयोग गरेर -

वस्त्र वा सामग्री: समय, सीमा र भौगोलिक अवस्थितिलाई मिलाउनुपर्छ (प्राचीन भारतको हिमालयको कथाका लागि सिंथेटिक शिफोन प्रयोग गर्न सम्भव छैन, किनकि प्राचीन भारतमा शिफोन थिएन र यो हिमालयको चिसो मौसमका लागि पनि उपयुक्त हुँदैन)।

वेशभूषामा आधारित पालको बारेमा तपाईंले के बुझ्नुहुन्छ तल लेख्नुहोस्।

रङ : तिनीहरूले धेरै चीजहरू प्रतिनिधित्व गर्छन् जस्तै:

- समय अवधि: (वैदिक कालको दृश्यको लागि नियोन नीलो प्रयोग गर्न उपयुक्त हुँदैन।)
- प्रत्येक पालको रङले अर्थलाई प्रतिनिधित्व गर्दछ। (नकारात्मक चरित्रमा गाढा रंग हुन्छन्।)
- सांस्कृतिक पक्षहरू: (शोक वा अन्त्येष्टि दृश्यहरूमा रातो प्रयोग गरिँदैन।)

विन्यास और पद्धति (पैटर्न र डिजाइन): लुगामा केही ढाँचाहरू हुन्छन् जुन राजतन्त्रका लागि विशेष हुन्छन्, केही आदिवासी संस्कृतिलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् भने केही ग्रामीण परिवेशका लागि विशिष्ट हुन्छन्।

स्टाइलिङ: गहना, मुकुट, दुपट्टा, बेल्ट, बैग, चश्मा जस्तै सामान।

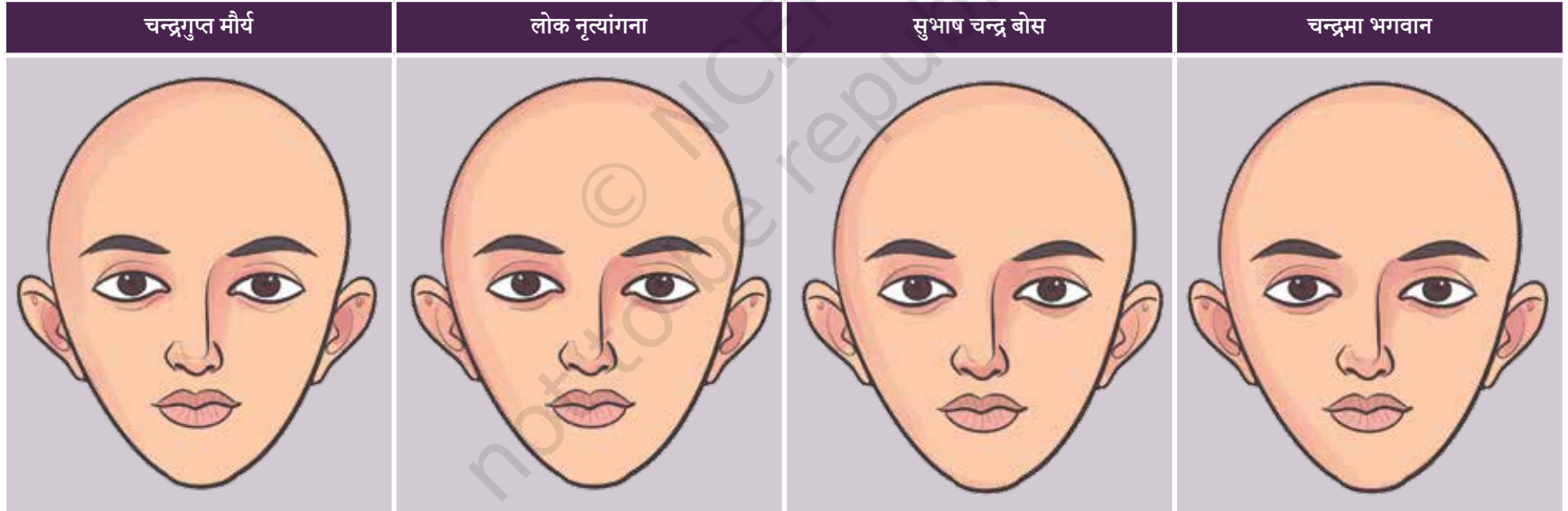
उदाहरणका लागि

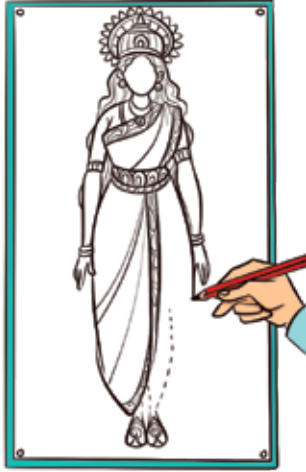
गतिविधि — आउनुहोस्, अभिकल्पन गरौं !

अभिकल्पना(डिजाइन) को पहिलो चरण योजना हो र यो रेखाचित्रको माध्यमबाट गरिन्छ।

1. **रूप-सज्जा योजना** : कपाल र टाउको सँग सम्बन्धित तत्वहरू बनाउनुहोस् तथा तल दिइएका पालहरूलाई प्राप्त गर्नका लागि आवश्यक रूप-सज्जाका साथ यसलाई रङ दिनुहोस्। तपाईं यसलाई आफ्नो अभ्यास पुस्तिकामा बनाउन सक्नुहुन्छ र बार-बार अभ्यास गर्न सक्नुहुन्छ।

यसलाई सम्भव भएसम्म रचनात्मक र रोचक बनाउन स्वतन्त्र महसुस गर्नुहोस्। मुकुट, हेड गियर, मुसा, हेयर स्टाइल, आदि प्रयोग गर्नुहोस्। सुनिश्चित गर्नुहोस् कि तपाईं यसलाई वास्तवमा अस्तित्वमा रहेको व्यक्तिको चरित्र जस्तो देखाउनुहुन्छ (जस्तै गान्धीजी, सुभाष चन्द्र बोस, आदि)। यसलाई सकेसम्म सरल तर सही राख्नुहोस्।

उदाहरणका लागि

2. वस्त्र-विन्यास : अब हामी त्यस्तै तरिकामा वस्त्र-विन्यास गर्ने प्रयास गर्नेछौं, !

जुन पात्रको तपाईंले रूप-सज्जा गर्नुभएको थियो, अब त्यही पात्रका लागि वेशभूषा डिजाइन गर्नुहोस् !

समयावधि, कामको प्रकृति, रङ र अन्य विवरणहरू ध्यानमा राख्नुहोस्। तपाईं चित्रमा देखाइए अनुसार कपडाको टुक्राहरू कोर्न वा टाँस सक्नुहुन्छ।

चन्द्रगुप्त मौर्य	लोक नृत्यांगना	सुभाष चन्द्र बोस	चन्द्रमा भगवान

रंगमंच को सामान्य ज्ञान

शब्द 'थिएटर' ग्रीक प्रदर्शन स्थानको नामबाट उत्पन्न भयो 'थियेट्रन' ।

त्यसोभए,पोशाक लगाइसकिएको छ, रूप-सज्जा पनि गरिसकिएको छ, तर तपाईं यसलाई कहाँ मञ्चन गर्नुहुन्छ ?

यसको उत्तर तपाईंको प्रश्न मा छ !

मञ्चमा !

मञ्च भनेको एउटा यस्तो ठाउँ हो जहाँ तपाईं नाटक प्रस्तुत गर्नुहुन्छ। रंगमञ्चको इतिहासमा विभिन्न प्रकारका चरणहरू छन् जसलाई हामी अवलोकन गर्न सक्छौं ।

नाटकहरू धेरै स्थानहरूमा मञ्चन गरिएको छ, भारतीयबाट सुरु गरेर नाट्यग्रुह, ग्रीक 'थियेट्रन' देखि विश्वमा नाटकका लागि विभिन्न प्रकारका रंगमञ्चहरू, जस्तै सडकमा नाटक प्रस्तुति र अन्तमा 'प्रोसीनियम' नामक आधुनिक इनडोर प्रेक्षालय सम्मिलित छन्। 'प्रोसिनियम' आजको प्रदर्शनहरूमा सबैभन्दा लोकप्रिय र सामान्य रूपमा प्रयोग गरिने संरचना हो ।

प्रोसीनियम

प्रोसेनियम मञ्चको उत्पत्ति प्रत्यक्ष रूपमा बिजुली र प्रकाश बल्बहरूको वैज्ञानिक खोजहरूसँग जोडिएको छ ।

पहिले, प्रायजसो नाटकहरू या त दिनको समयमा हुने गर्दथे जब सूर्यको प्रकाशले मञ्चलाई उज्यालो बनाउँथ्यो वा रातको समयमा, जब तिनीहरू स्टेजलाई

उज्यालो पार्न भारी तेलको बत्तीमा निर्भर हुन्थे, जसरी प्राचीन समयमा हुनथियो । पछि, बिजुलीको मद्दतले र विद्युत बल्बहरू, प्रकाश र तीव्रताका धेरै पक्षहरू नियन्त्रण गर्न सकिन्छ ।

यसले नाटकीय प्रदर्शनहरू घरभित्र गर्न अनुमति दियो, जहाँ न त चर्को घाम, चिसो बतास र न त भारी वर्षाले कार्यक्रमहरू मञ्चन हुनबाट रोक्न सक्थ्यो ।

मञ्चको प्रमुख भाग

साइड विंग्स: मञ्चका दुवैतिर लाग्ने पर्दाहरू हुन्, जसले कलाकारहरूलाई मञ्चमा प्रवेश गर्न र पुनः फर्कनमा मद्दत गर्छन् ।

एप्रन - यो घुमाउरो भाग हो, जुन मञ्चबाट अगाडि निस्किएर दर्शकहरूतिर जान्छ । सामान्यतया यस भागको प्रयोग फुट लाइट र फुट माइक राख्नका लागि गरिन्छ ।

प्रोसिनियम - प्रोसिनियम मञ्चको अगाडिको भागमा लागेको फ्रेम वा वृत्तखण्ड हो ।

साइक्लोरामा:मञ्चको पछाडिको पर्खालमा लगाइएको एउटा ठूलो, हल्का नीलो वा सेतो रङको कपडा, जसले मञ्चमा प्रदर्शित गरिने दृश्यलाई अनुकूल बनाउँछ ।

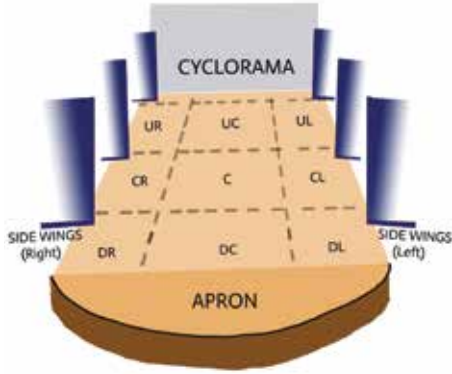
यसको प्रयोग आकाश, बादल, सूर्योदय आदि जस्ता विशेष प्रभावहरू सिर्जना गर्नका लागि गरिन्छ ।

गतिविधि

सिकेका सबै कुराहरू एकै ठाउँमा राख्न निम्न कुराहरू गर्नुहोस् —

1. आफ्नो कुनै मनपर्ने कथा छान्नुहोस् ।
2. आफूलाई मनपर्ने दुई पात्रहरू छान्नुहोस् । उनीहरूका लागि वस्त्र-विन्यास र रूप-सज्जा गर्नुहोस् । (पुस्तकमा पढेका कथाहरूको नक्कल नगरी स्वयं बनाउनुहोस् ।) ।

3. दिएको चित्र अनुसार गत्तेको सहायताले एउटा मञ्चको प्रतिरूप तयार गर्नुहोस्, जसमा साइड विड्स पनि होस् । (यसलाई समूहमा पनि गर्न सकिन्छ ।) ।
4. योजना बनाउनुहोस् कि मञ्च र सामग्रीको उपयोग गरेर मञ्चमा कुनै एक दृश्यलाई कसरी अभिनय गर्न सकिन्छ (कुर्सीहरू, मेज आदि वा रुख, झुपडी आदि) ।
वैकल्पिक रूपमा, तपाईंको पुस्तकमा यसको रेखाचित्र बनाउनुहोस् ।

मञ्च को भाग

सी.—सेंटर

सी. आर.—सेंटर राइट

सी. एल.—सेंटर लेफ्ट

यू. आर.—अप राइट

यू. सी —अप सेंटर

यू. एल.—अप लेफ्ट

डी. आर.—डाउन राइट

डी. सी.—डाउन सेंटर

डी. एल.—डाउन लेफ्ट

दृश्य ४: राम्ररी लेखुहोस्

आलेख एक कलम हो, कथाकारको,
रंगाउँछ जसले संसारलाई आफ्ना शब्दहरूले,
नृत्यका लागि आमन्त्रित गर्छ पात्रहरूलाई
गढ्छ त्यस्तो जादू,
मंत्रमुग्ध पार्छ जसले दर्शकलाई।

एउटा राम्रो आलेख (पटकथा) हुनु सफल प्रस्तुति तर्फको पहिलो पाइला हो। जस्तै कुनै भवनको बलियो जमिन भवनको कुनै पनि संरचनाको सबैभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष हो, त्यस्तै सही आलेख पनि सीप र रचनात्मक विकासका लागि जग निर्माण गर्छ।

सर्वप्रथम कथा, नाटक, पटकथा, संवाद जस्ता सामान्यतया प्रयोग हुने शब्द र शब्दावालीहरूलाई बुझौं। के ती सबै समान छन्? होइन!

एउटा नाटक त्यो कथा हो, जुन प्रत्यक्ष रूपमा तपाईंसँग भनिन्छ। पात्रहरू जीवन्त हुन्छन् र घटनाहरू तपाईंका सामुने घट्न थाल्छन्। तर जब यो आलेख (लिखित रूप) को रूपमा हुन्छ, के यो कथा जस्तै नै हुँदैन?

क्रियाकलाप (कक्षामा)

कथा निर्माण निर्देशन: सबै जना एक वृत्ताकार मा बस्छन् (वृत्ताकार सम्भव नभएमा पनि आ-आफ्नो ठाउँमा बस्न सक्छन्)। शिक्षकले पहिलो वाक्यबाट सुरु गर्नेछ। तपाईंहरू प्रत्येकले एउटा कथा निर्माण गर्न एक लाइन थप्नुहोस्। अन्तिम वाक्य के थियो ध्यान दिएर सुनुहोस्। त्यहाँबाट जारी राख्नुपर्छ।

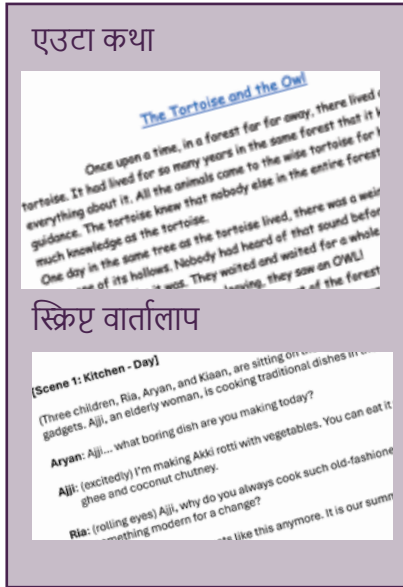
कहानी पूरा गर्न हतार नगर्नु होस्। कथाहरू रोचक र जटिल बनाउने प्रयास गर्नुहोस्।

आधारभूत: तपाईंहरू मध्ये प्रत्येकले एक पंक्ति बताउनुहुनेछ जबसम्म सबैले मौका पाउँदैनन्। केटाकेटीहरूको अन्तिम समूहले तिनीहरूले यसलाई निष्कर्षमा पुऱ्याउनु आवश्यक छ।

छलफल

के यो रोचक कथा थियो? तपाईं कहाँ यो उबाऊ भयो जस्तो लाग्छ? कथा के हो, के तपाईं वर्णन गर्न सक्नुहुन्छ? के यो कुनै नाटकको आलेख जस्तो छ?

नाटकको आलेखमा यस्तो कुनै-कुनै कुराहरू छन्, जुन तपाईंलाई कथाको पुस्तकबाट फरक लाग्छ? तीमध्ये केहीको नाम बताउनुहोस् जुन फरक छन्।

एउटा कथा घटनाहरू, अनुभवहरू वा साहसिक कार्यहरूको आख्यान वा खाता हो, वास्तविक वा काल्पनिक एक संरचित वा सुसंगत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ। यसमा सामान्यतया समयको साथ प्रकट हुने सम्बन्धित घटनाहरूको शृङ्खला समावेश हुन्छ, प्रायः चुनौतीहरूको सामना गर्ने, रूपान्तरणहरू पार गर्ने र आख्यानको समय विकासमा योगदान पुर्याउने पात्रहरूको विशेषता हुन्छ।

वार्तालाप दुई वा दुई भन्दा बढी व्यक्तिहरू बीच एक अन्तरक्रियात्मक, मौखिक आदान-प्रदान हो। यो एक सामाजिक र संचार प्रक्रिया हो जहाँ सहभागीहरूले बोल्न र सुन्नमा पालैपालो लिन्छन्, एक संवादमा संलग्न हुन्छन् जुन आकस्मिक, औपचारिक वा संरचित हुन सक्छ।

एउटा उल्लेखनीय भिन्नता यो हो कि कथा अनुच्छेदको रूपमा छ, जबकि आलेख 'वार्तालाप' को रूपमा हुन्छ।

मलाई विश्वास छ कि तपाईं हरेक दिन कुराकानी गरिरहेका मानिसहरूलाई देख्नुहुन्छ वा सुन्नुहुन्छ। घरमा, बाटोमा, स्कूलमा — जताततै। आउनुहोस्, पसले र ग्राहकबीचको सामान्य कुराकानी लेखे कोसिस गरौं। यो तपाईंले देखेको वा पूर्ण रूपमा काल्पनिक हुन सक्छ।

ग्राहक: _____

_____

पसले: _____

_____

ग्राहक: _____

_____

पसले: _____

_____

यदि तपाईं कुराकानी जारी राख्न चाहनुहुन्छ भने तपाईंको नोटबुक प्रयोग गर्नुहोस्। यो तपाईं आफ्नो इच्छा अनुसार बढाउना सक्नु हुन्छ।

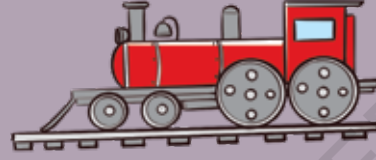

बधाई छ तपाईंले आफ्नो पहिलो आलेख लेख्नु भएको छ !

अब, अर्को चरणतर्फ जाऔं। यदि तपाईंले ध्यान दिएर हेर्नुभयो भने, तपाईंले आफूले लेख्नुभएको आलेख तपाईंले हेर्नुभएको नाटक वा सुन्नुभएको कथाभन्दा फरक छ भन्ने पाउनुहुनेछ। के यस्तो केही छ जसको अभाव छ ?

यो हामीलाई कथा वा आलेखको प्रमुख भागहरूलाई बुझ्नमा सहायता गर्दछ ।

सुरुआत	मध्य	अन्त्य
पात्रहरू को हुन्? कहाँ र कहिले? पात्रहरू के चाहन्छन्?	तिनीहरूलाई के समस्या छ? पात्रहरूलाई के हुन्छ? तिनीहरूले यस प्रति कस्तो प्रतिक्रिया देखाउँदछन्?	के समस्या समाधान भएको छ? यो कसरी र कसले गर्छ? निष्कर्ष के हो?

द्वन्द्व कथा भित्रका पात्र वा तत्वहरू बीचको संघर्ष वा असहमति हो जसले अवरोध सिर्जना गर्दछ र कथालाई अगाडि बढाउँछ ।

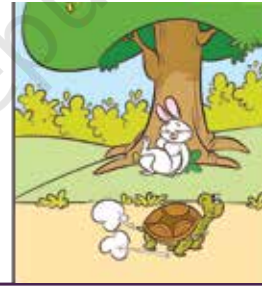
द्वन्द्व कथावाचनमा आधारभूत तत्व हो, किनकि यसले चुनौतीहरू, दुविधाहरू वा विरोधी शक्तिहरू प्रस्तुत गर्दछ जुन पात्रहरूले समाधान गर्नुपर्दछ ।

यो तनाव रुचि निर्माण गर्न, दर्शकहरूलाई संलग्न गर्न र आलेखमा चरित्र विकासको लागि ढाँचा प्रदान गर्न आवश्यक छ ।

सुरुआत

खरायो र कछुवा
को दौड मा

मध्य

खरायो आराम गर्छ, कछुवाले
पछार्यो

अन्त्य

कछुवाले दौड जित्छ, खरायो
निराश हुन्छ ।

यदि तपाईं 'मध्य' देख्नुहुन्छ भने, हामी 'समस्या' को बारेमा कुरा गर्दछौं । यो कुनै पनि कथा वा आलेखको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण भाग हो । यसलाई भनिन्छ — 'द्वन्द्व' ।

हामी सबैलाई थाह भएको यस लोकप्रिय कथामा द्वन्द्व कसरी प्रयोग गरिएको छ भन्ने उदाहरण यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ — 'खरायो र कछुवा ।'

उदाहरण १ — द्वन्द्व बिना कुराकानी

ग्राहक: नमस्ते! मलाई मेरी बहिनीको जन्मदिनको लागि चकलेट चाहिएको छ।
पसले: ठीक छ. तपाईं कस्तो प्रकारको चकलेट चाहनुहुन्छ?
ग्राहक: मेरी बहिनीलाई वेनिला स्वादको चकलेट मन पर्छ।
पसले: हामीसँग तीन प्रकारका छन्। सादा वेनिला, नट्सको साथ वेनिला, र यसमा वेनिला र चकलेटको साथ वेफर्स।
ग्राहक: मलाई नट्सको साथ वेनिला चाहियो।
पसले: के तपाईं उपहार लपेटन चाहनुहुन्छ?
ग्राहक: हो कृपया।
पसले: यहाँ तपाईं जानुहोस्, उपहार कागजमा लपेटिएको चकलेट! यो तपाईंलाई खर्च हुनेछ ५० रुपैयाँ।
ग्राहक: यहाँ पैसा छ। धन्यवाद!

आउनुहोस्, हेरौं, द्वन्द्वले कसरी फरक पाछ।

उदाहरण २ — द्वन्द्वसित कुराकानी

ग्राहक: नमस्ते! मलाई मेरी बहिनीको जन्मदिनको लागि चकलेट चाहिएको छ।
पसले: ठीक छ. कस्तो प्रकारको चकलेट?
ग्राहक: मेरी बहिनीलाई वेनिला चकलेट मन पर्छ।
पसले: माफ गर्नुहोस्, हामीसँग तीन प्रकारका छन् सादा, स्ट्रबेरी र कारमेल।
ग्राहक: ओह, तर मेरी बहिनीलाई वेनिला मनपर्छ। यो ठीक छ। मलाई कारमेल दिनुहोस् र कृपया यसलाई उपहार कागजमा लपेट्नुहोस्।
पसले: ओह, हामीसँग उपहार कागज समाप्त भएको छ। के म यसलाई

नियमित खैरो कागजमा लपेट्न सक्छु?

ग्राहक: यो उचित होइन। पहिले, तपाईंसँग मैले चाहेको चकलेट थिएन, अब तपाईंसँग उपहार लपेटिएको छैन! म अर्को पसलमा जान्छु। मलाई यहाँबाट केही चाहिएको छैन।

पसले: हे... रुको... म यसलाई व्यवस्थित गर्न प्रयास गर्नेछु (फोन उठाउँछ र कसैसँग कुरा गर्दछ)। चिन्ता नलिनुहोस्. तपाईं वेनिला चकलेट र उपहार लपेटन प्राप्त गर्दै हुनुहुन्छ। म यो हाम्रो भण्डारणबाट तपाईंको लागि प्राप्त गर्दैछु। समस्याको लागि क्षमा प्रार्थी छु।

ग्राहक: केही हैन। धन्यवाद!

दोस्रो उदाहरणमा आएको टकराव वा द्वन्द्व पहिलो उदाहरणमा आएको नीरसताको तुलनामा कस्ता भाव र नाटकीयता ल्याएको छ? यसरी नै तपाईं आफ्नो सम्पूर्ण आलेखलाई रोचक बनाउन सक्नुहुन्छ।

अब, यसलाई पुनः जाँच गर्नुहोस् र हेर्नुहोस् कि तपाईंले दुकानेदारसँग जुन संवाद लेख्नुभएको छ त्यसमा कुनै 'द्वन्द्व' छ कि छैन? कथा निर्माण खेलमा पनि तपाईंलाई कुनै द्वन्द्व देखियो? चलौं यसलाई पुनः खेल्ने गरौं।

क्रियाकलाप (कक्षामा - जारी)

आउनुहोस्, कथा निर्माण खेलको दोस्रो चरणमा हिड् र खेल सुरु गरौं।

निर्देशन: सबै जना वृत्तमा बस्छन् (सर्कल सम्भव नभएमा आ-आफ्नो ठाउँमा बस्न सक्छन्)। शिक्षकले पहिलो वाक्यबाट सुरु गर्नेछ। तपाईंहरू प्रत्येकले एउटा कथा निर्माण गर्न एक पंक्ति थप्नुहोस्। अन्तिम वाक्य के थियो ध्यान दिएर सुन्नुहोस्। त्यहाँबाट जारी राख्नुपर्छ।

कथालाई पूरा गर्नको लागि जल्दबाजी नगर। कथाहरू रोचक र जटिल बनाउने प्रयास गर्नुहोस्।

उन्नत: अनियमित वाक्यांशहरू लेखिएका १० - १५ चिटहरू बनाउनुहोस्, जस्तै, 'नायकले बिर्सन्छ' वा 'यो चरित्र धेरै भोको छ' वा 'अचानक' बत्ति निभ्यो'। यिनीहरू 'द्विस्ट-इन-द-टेल' वा अधिक व्यावसायिक भाषामा ल्याउनका लागि हुन्, जुन तपाईंलाई अहिले थाहा छ - यी 'द्वन्द्वहरू' हुन्।

तिमीले पहिले जस्तै, कथामा एक वाक्य योगदान गर्नुहोस्। हरेक १० पंक्ति पछि चिट निकालेपछि कथामा द्विस्ट आउँछ र कथामा समावेश गर्नुपर्ने हुन्छ। सुरुवात-मध्यमा-अन्त्य ध्यान दिनुहोस्। बच्चाहरूको अन्तिम समूहले द्वन्द्व समाधान गर्नुपर्छ र निष्कर्षमा पुग्नुपर्छ।

तपाईं चाहनुहुन्छ रूपमा धेरै पटक यो खेल प्ले। बच्चाहरूको क्रम परिवर्तन गर्नुहोस्। यसले तपाईंलाई (उनीहरूलाई) कथाको प्रवाह, द्वन्द्व र यसको समाधानसँग परिचित हुन मद्दत गर्दछ। आधारभूत कुराहरूको यस्तो समझको साथ, तपाईं अब केहि गम्भीर आलेख लेखनमा तल जान सक्नुहुनेछ।

यहाँ तपाईंको आफ्नै नाटक लेख्न सरल चरणहरू छन्! पहिला आफ्नो पुस्तकमा यी तीन भागहरूबारे टिपोट गर्नुहोस् —

सुरुआतबाट सुरु गर्नुहोस्	त्यसपछि तपाईं मध्यको बारेमा सोच्न सक्नुहुन्छ	अन्तमा, अन्त्य
पात्रहरू को हुन् (उनीहरूको नाम, उमेर, काम, आदि)? यो कहाँ र कहिले भइरहेको छ?	द्वन्द्व के हो? यसलाई कसरी प्रस्तुत गरिएको छ? पात्रहरूले के गर्छन्?	यो विवाद कसरी समाधान हुन्छ? पात्रहरूलाई के हुन्छ? निष्कर्ष।
तपाईंको पुस्तकमा यो संग, तपाईं कुराकानी लेख्न सुरु गर्न सक्नुहुन्छ।		

हाम्रो समयका लोकप्रिय लेखकहरू (अंग्रेजी)	
कथा वा उपन्यास (लेखक)	नाटक (नाटककार)
सुधा मूर्ति आर. के. नारायण रस्किन बन्ड	रवीन्द्रनाथ टैगोर शेल सिल्वरस्टीन तारो ये शिमा
अरूलाई पढ्दै कामहरू प्रेरणादायी छन् र तपाईंको कामको लागि विचारहरू दिन सक्छन्।	

प्रत्येक कथामा, तपाईं पढ्नुहुन्छ वा तपाईंले हेर्नुभएको चलचित्र, कथाका तीन भागहरू पहिचान गर्ने प्रयास गर्नुहोस्: सुरुआत, मध्य र अन्त्य। साथै, कसरी

द्वन्द्व सुरु हुन्छ र समाधान हुन्छ भनेर पत्ता लगाउनुहोस्। विवरणहरू लेख्नुहोस् -

चलचित्र वा कथाको नाम	कथाका केही भागहरू
_____	सुरुआत _____
_____	मध्य (द्वन्द्व) _____
_____	अन्त्य _____
	गर्नुहोस्

टाढा लेख्नुहोस्! सुखद लेखन!

